

La începutul lunii aprilie 1976, în cadrul activității Oficiului pentru patrimoniul cultural național al municipiului București s-a vizitat colecția Maria Colette Arapu. Colecția cuprindea printre altele cca. 114 documente din sec. XVII—XIX, referitoare la mănăstirea Sf. Ilie — Suceava, la moșile Ezăreni, Hođora, Giulești, documente dintre care unele erau cunoscute doar în rezumat și ale căror originale se considerau pierdute¹ (ulterior ele au fost achiziționate de Arhivele Statului).

Cel mai vechi dintre actele colecției Arapu este un hrisov emis la 7 ianuarie 1628 (1620) de către Gaspar Grațiani².

Numit la începutul lui februarie 1619 domnitor al Moldovei, Grațiani apare într-o situație neclară: supus oficial al turcilor, prieten al Poloniei, sprijinitor al imperialilor, catolic și deci dușman al calvinismului din Transilvania. Mai mult, își complică situația venind în țară însoțit de o gardă personală formată din 500 de compatrioți și 15—20 raguzani. Iată dar suficiente motive pentru a nu inspira încredere moldovenilor. Și e de presupus că Grațiani care ocupase o poziție importantă la Poartă știa exact situația din țările române, atitudinea marilor boieri și—și dădea seama că fără a ști limba română, de altă religie și cu alte obiceiuri nu putea fi simpatizat. De altfel are de făcut față încă de la început unei mișcări a micii boierime din ținutul Orheiului. În această situație el se va angrena într-o primejdioasă politică europeană. Imprudent sau doar

¹ T. Codrescu, *Uricarul*, VI, Iași, 1890, p. 201.

² Domnitor al Moldovei între 1619—1620, acesta era de origine morlac din Dalmația, născut la Gradacac (Gradacamin), de unde și numele sub care este cunoscut: GRATIANI. Intelligent, întreprinzător și cult — cunoștea germana, italiana, turca și sârba — Grațiani era folosit ca tîlmăci „futuror solieilor creștinești ce vin la împărăție” (Miron Costin — *Letopisețul Țării Moldovei*, București, E.S.P.L.A., 1958, pag. 66). În această calitate, în 1615 îl însoțește la Viena pe khașa Ahmed. Murind acesta, Gaspar îndeplinește cu succes misiunea pe care solul turc a avut-o pe lângă împăratul Matthias (1613—1619). El cere, cu recompensă pentru serviciile aduse Porții, tronul Moldovei. Sultanal, foarte mulțumit, îl numește însă mare dragoman al Porții și duce de Paros și Naxos dîndu-i-se aceste insule în stăpînire. Grațiani continuă să servească Imperiul otoman negociînd o împăcare între Turcia și Austria, dar din acest moment (1618) se leagă tot mai mult de imperiali, cărora le cere aceeași domnie a Moldovei. Pentru turci, el continuă să fie o persoană de încredere care trebuia recompensată pentru serviciile aduse, un străin care dorind tronul Moldovei nu preluîdea a coborî din familia domnitoare a acestei țări și deci ar fi servit interesele lor (A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. VI, București, 1896, pag. 70).

entuziast se amestecă într-un proiect de cruciadă antiotomană din Occident (Ordinul Salvării), în manevrele de culise ale războiului de 30 de ani, chemând pe polonezi în sprijinul imperiailor, năzuind chiar la tronul Transilvaniei. Politica lui îndreptată clar contra turcilor îi nemulțumește pe aceștia, Gaspar este mazilit la 10 septembrie 1620. Sprijinit de polonezi, dar nu și de marii boieri din țară, cu care intrase deja în conflict, Grațiani hotărăște să reziste. „Iară cînd au prins de veste Gaspar-Vodă că vine Skimninga (să-l mazilească) au scornit că vin leși asupra-i și au ieșit din Iași”³. Îi masacreză pe turcii trimiși să-l mazilească, pe cei care se aflau în Iași (acțiune ce amintește de Mihai Viteazul), apoi se retrage la Țuțora unindu-se cu oastea polonă. Turcii intră în Moldova cu o armată formată din detașamentele conduse de Skinder-Pașa de Silistra, sprijinite de tătarii lui Cantemir-bey, de munteni și transilvăneni⁴. După o primă victorie a creștinilor, înaintarea imprudentă a polonilor duce la înfrîngerea de la 19 septembrie. Moldovenii și mercenarii lui Gaspar părăsesc lupta iar polonezii se retrag. Domnitorul fuge spre munți însoțit de doi boieri-postelnicul Goia și hatmanul Septilici — care îl omoară. Se încheie astfel încă una din domniile efemere ale țărilor române. În paralel cu politica externă, Grațiani s-a ocupat și de probleme interne, administrative și judecătorești emitînd documente de dănie, de reglementare a diverselor litigii, de întărire a stăpînirilor.

Între acestea se înscrie și documentul din colecția M. C. Arapu, prin care se întărește mănăstirii Sf. Ilie-Suceava satul Giulești. El apare menționat și în două anaforale (din 1805, respectiv 1806) aflate în aceeași colecție. Astfel anafora din 9 octombrie 1805, întărită de hotărîrea domnitorului A. Const. Moruzzi din 26 noiembrie același an menționează: „...al doilea alt ispisoc din anul 7128 (1620) ghenarie 7 cu trei ani în urmă... de la domnul Gaspar voievod... prin care se arată... miluirea ce-au avut M-rea Sf. Prooroc Ilie pre satul Giulești și i pe Bahlui...” Coalaltă anafora, din 21 ianuarie 1806, întărită tot de A. Const. Moruzzi la 3 martie 1806, pomenește de fapt de un document dat de voievodul Moldovei la 1 ianuarie 1620. După descrierea conținutului făcută în anafora, acesta este identic cu documentul de la 7 ianuarie același an. Fără îndoială este vorba de o greșeală de scriere în a doua anafora căci, este puțin probabil ca domnitorul să fi emis două acte cu același conținut la un interval de numai 6 zile.

Documentul dat de Gaspar Grațiani la 7 ianuarie 1620 (foto nr. 1) este scris în limba slavonă, cu caractere chirilice, pe o coală simplă de hirtie cu dimensiunile de 323/199 mm. Actul este autentificat cu sigiliul inelar al domnitorului, sigiliul ce se găsește sub text în centrul documentului. Sub el, spre stînga, apare în tuș negru semnătura autografă a voievodului. Sigiliul este rotund, cu diametrul de 177 mm, avînd literele legendei de 2 mm și este aplicat direct pe hirtie. El se înscrie în tipul heraldic tradițional al cancelariei moldovene.

³ Miron Costin, op. cit., p. 68.

⁴ N. Iorga, *Histoire des Roumains et de la Roumanie Orientale*, vol. V, București, 1940, pag. 505—512.

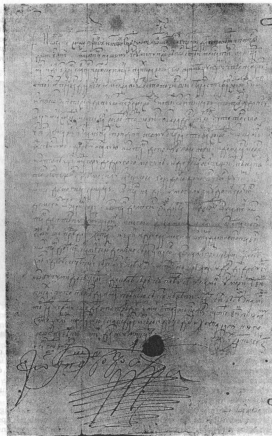

Foto nr. 1

Din punct de vedere al compoziției, acesta are toate caracteristicile unui sigiliu domnesc, caracteristici ce simbolizau o continuitate a autorității centrale și a existenței statale (și mai puțin a familiei Mușatinilor), într-o perioadă când pe tronul Moldovei se înscăunau voievozi fără legătură de rudenii cu aceasta (D. Cernovodeanu *Stema Moldovei în armele Contempiresților în Buletinul Societății Numismatice române*, LXVII—LXIX (1973—1975, p. 277 și urm.)

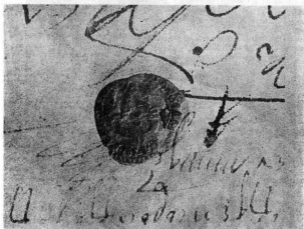

Foto nr. 2

În cimpul sigiliului (foto nr. 2) apare capul de bour văzut din față (recontre) cu coarnele aproape închise, evident arcuite spre interior și virfurile mai subțiri întoarse în afară. Capul este flancat la dreapta de un soare cu 8 colțuri (semnând la înfățișare mai mult cu o stea) iar la stînga de o lună crai-nou întoarsă, reprezentată figurat. Capul de bour este bine proporționat, cu ochi mari, urechi drepte și ascuțite și nările clar conturate, între coarnele bourului se află o stea în 5 colțuri orientată în sus.

Legenda circulară este plasată între un cerc continuu spre cimpul sigiliului și un cerc perlat încadrat de alte două cercuri continue spre exterior; este scrisă în limba slavonă și cuprinde titulatura restrînsă a domnitorului, cu cuvinte datorită spațiului mic disponibil (M. Dogaru *Sigiliile mărturie ale trecutului istoric*, București, 1976, p. 11). Peceseta

documentului amintit este însă fisurată, cu porțiuni lipsă sau prost imprimate; din legendă se poate citi doar un fragment:

„+ Іоа. ГАСПАР ВОЕВОДА ЗЕМЛИ... Д”

Din documentele cercetate la Arhivele Statului, acest sigiliu, cel mai des folosit de domnitor este păstrat complet pe un act dat M-rii Neamț la 21 iulie 1619 (Arhivele Statului, fond M-rea Neamț CXXXI/2) în formă descrisă și cu legenda:

„+ Іоа ГАСПАР ВОЕВОДА ГСП ДА ЗМЛ МОЛД +”

(IO GASPAR VOIEVODA GOSPODAR ZEMLI MOLDOVSKOI — Eu Gaspar voievod și domn al Țării Moldovei) — schița nr. 1

Este de menționat forma în care același sigiliu apare pe un document emis în iulie 1620, formă caracteristică peceților atîrnate (Arhivele Statului, fond M-rea Galata II/2). Aplicat tot sub text, pe hîrtie, sigiliul

Schița nr. 1

a fost protejat de un căuș din ceară naturală din care a rămas un rest în partea de jos a acestuia și ale cărui urme s-au păstrat de jur împrejur pe hîrtie. Probabil ceara caldă a căușului a deformat impresiunea sigilară din care au rămas doar urme, suficiente însă pentru a constata că e vorba de aceeași matrice.

Comparîndu-l cu un alt sigiliu al domnitorului, folosit primul în ordine cronologică și care apare pe un act din 12 aprilie 1619 (Arhivele Statului, fond Episcopia Huși LJ/1—2, foto nr. 4) se observă forma diferită de tratare a elementelor tradiționale ale heraldicii moldovene. Capul de bour este mai alungit, cu coarnele arcuite rotund. Între coarne apare o roză globulară cu 6 petale, element neîntîlnit în siglografia românească în care apare o roză, dar încadrînd capul de bour în locul ocupat, în sec. XVII, de soare. Cele două stele uzuale au o așezare inversă: soarele la stînga și luna la dreapta capului de bour. Interiorul cîmpului sigilar este încărcat cu elemente vegetale — vrejuri înălțate — iar legenda delimitată de un cerc simplu la interior și exterior este scrisă inegal. Este evident că gravorul nu era prea obișnuit cu caracterul chirilic al literelor care au o formă greoaie.

Este de presupus că Grațiani s-a informat asupra sigiliului domnesc din Moldova încă de când aspira la tronul acesteia și și-a comandat unul la Constantinopol. Cunoșcând doar aproximativ elementele componente ale heraldicii moldovene, viitorul domn sau gravorul a inter-

Foto nr. 4

venit pentru a realiza un sigiliu mai bogat ornamental, mai estetic. Judecând după apariția lor pe documente reiese clar că în perioada cît a stăpînit tronul Moldovei — între 9 februarie 1619 și 10 septembrie 1620 — Gaspar Grațiani a folosit două sigilii inelare. Unul aplicat pe documentele emise în primele trei luni de după înscăunare, lucrat probabil în afara hotarelor țării și la care domnitorul a renunțat repede deoarece nu corespundea întocmai heraldicii moldovene. Celălalt este sigiliul cu care a fost autentificat și actul din colecția Arapu și care apare din mai 1619. Este clar, simplu, înscriindu-se total în tradiția sigilografică a Moldovei, deși în general sigiliile din această perioadă apar defectuos imprimate probabil datorită grabei și neglijenței domnitorului.

Un cachet annulaire de Gaspar Grațiani

RÉSUMÉ

On a gardé peu de documents du règne de Gaspar Grațiani, voivode de Moldavie, pendant 1619–1620, la plupart étant authentifiés par un cachet annulaire.

Le cachet qu'il y a sur un acte de donation du 7 Janvier 1620 — qui se trouvait initialement dans une collection privée de Bucarest (col. M. C. Arapu) — possède toutes les caractéristiques d'un cachet princier, en s'inscrivant dans le type héraldique traditionnel de la chancellerie moldave. C'est le cachet utilisé le plus souvent par le monarque — probablement, une réalisation des maîtres balkani-